

У подібному дусі оцінив спільну заяву й відомий російський історик і релігієзнавець Андрій Зубов. На думку науковця, підписаний у ході зустрічі ієрархів документ був наповнений бажанням згадати духовну суть християнської віри та колишню єдність у Христі. Зубов вказує також на наявність консенсусу між патріархом та папою в питанні вирішення важливих світових проблем. «Декларація попереджає, що світ стоїть перед важкими часами, що перспектива світової війни – реальна. І Церкви відповіли на цей виклик так, як тільки і повинні були відповісти – твердим сповіданням своєї єдності, визнанням минулих жорстокостей у відношенні один до одного – гріхом і злочином проти Христа», – вказує А.Зубов [Зубов А. Совместная декларация Патриарха и Папы пронизана желанием вспомнить наше единство во Христе [Електронний ресурс] // Благовест. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=7&id=66637>].

Голос консерваторів та фундаменталістів прозвучав значно вагоміше у інформаційному просторі РПЦ, оскільки ліберали були систематично репресовані у попередні роки церковним керівництвом. В результаті, замість створенні сприятливої ситуації для провідної ролі патріарха Кирила на Всеправославному соборі, зустріч із папою породила хвилі протесту та підірвала довіру значної кількості вірних до предстоятеля РПЦ.

Висновки. У внутрішньому інформаційному просторі РПЦ сприйняття «Гаванської зустрічі» було в значній мірі обумовлене контекстом, що існує в середині РПЦ. Найважливішим фактором тут виступила традиційна для російського православ'я антикатолицька риторика, популярна у внутрішньому інформаційному просторі церкви. З іншого боку, важливим інструментом поширення такого ставлення до католицизму була внутрішня політика керівництва РПЦ, ключовим елементом якої була активна протидія місіонерській діяльності католиків на теренах колишнього СРСР, яка витлумачувалася як «напад на канонічні території» Московської патріархії. Ці фактори сформували в російському церковному середовищі жорстку неприязнь до РКЦ, результатом якої стало багаторічне ігнорування будь-яких спроб Ватикану організувати зустріч між римським папою та московським патріархом. Тим не менш, під впливом зовнішньої політичної кон'юнктури, така зустріч відбувалась. Певною мірою «Гаванська зустріч» стала результатом загального вектору зовнішньої церковної політики часів патріарха Кирила, зпрямованої в бік активної співпраці РПЦ та державної влади. Виступаючи провідником політичної місії Кремля, Кирило став заручником агресивної антикатолицької політики попередників: зустрівшись з папою, він піддав під шквал послідовної критики з боку консервативних та фундаменталістських кіл РПЦ. Останні, в свою чергу, навіть звинуватили патріарха у «відступі від православ'я та ігноруванні «інтересів віруючих». Більш оптимістичні оцінки зустрічі дали ліберальні кола РПЦ, звернувши увагу на факт використання з боку обох церков «позитивної риторики» та відступу від традиційних ідеологічних кліше.

3.3. Віталій ДЕРНОВИЙ, Петро ЯРОЦЬКИЙ. одо ситуації із відзначенням в Росії 1000-ліття рисутності Русской Церкви» на Афоні

Керівництвом Російської Федерації проводяться помітні організаційні заходи та вкладаються значні фінансові ресурси на підтримку Російської Православної Церкви, перетворення останньої в цементуючий ідеологічний компонент Московської державної влади, її різноманітної агресивної політики. Так, з 2012 року розпочалась державна підтримка запланованого на 2016-й рік святкування «1000-ліття русского присутствия на Афоне». З цього приводу діє спеціальне розпорядження Президента РФ В.Путіна від 16 жовтня 2012 року за №468-рп «Про створення робочої групи...». МЗС України звернулося спеціальним дистом до Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ з проханням прокоментувати чергове прагнення Російської Федерації з виткрадення української історії, приписування собі того, до чого москалі аж ніякого прямого відношення не мають.

Довідка. Про появу на півострові Афон (провінція Халкідіки, Греція) перших монахів відомо з VII ст. н.е. В 963 р. тут було засновано перший монастир - Велику Лавру. Афон став визначним осередком чернецтва, який опісля протягом століть мав великий вплив на весь християнський світ. Від 1046 року Афон називається **Святою горою**.

Після запровадження християнства в Київській Русі за князя Володимира на Афоні з'являються перші руські (українські) поселення. Це роки, коли про Москву навіть згадки якоїсь не було. Мешканці краю жили в густих лісах тайги без якихось своїх цивілізаційних виявів. Близько 1030 року на Афоні було засновано монастир Успіння Богородиці (Ксілургу), вихованцем якого був Антоній Печерський. Саме він став зачинателем чернецтва на Русі, фундатором печерного монастиря в Києві. Антоній в 1069 році заснував також Печерний монастир святої Богородиці в Чернігові – другий після Києва-Печерського. Свій чернечий подвиг Антоній продовжив на Афоні, де й донині зберігається його печера. Вернувшись з Афону на Русь наприкінці 40-х рр. XI століття, він усамітнився в невеличкій печерці на березі Дніпра. Свій життєвий шлях Антоній завершив в одному із скитів Києво-Печерської обителі. Канонізований Православною Церквою як преподобний на межі XIII--XIV століть. З Афону вийшли також руські (українські) ченці, які в 60-х рр. XI століття заснували Святогорський Зимненський монастир поблизу Володимира (нині це місто Володимир Волинський).

1169 року руським (українським) ченцям на Святій горі-Афоні було надано монастир святого Пантелеймона, який у джерелах називається Руссиконом або Старим Руссикомом. В ньому постійно перебували ченці з Руської землі. Афон користувався на Русі великою популярністю як релігійно-духовний центр, взірець чернечого подвижництва. Афонський монастирський статут (устав) відзначається суворим аскетизмом.

Тут варто наголосити на тому, що термін «Руська земля» який вживався в середньовічних джерелах, мав чітке означення: 1) територія Київської держави X-XII століть та її наступників у XIII-XV століттях; 2) історичне ядро Русі в Середньому Подніпров'ї; 3) населення цього регіону. Відтак поняття «Руська земля» не виходило за межі Києва та його околиць, а відтак не мало ніякого відношення до Московських земель, не є тотожним вживаному в Московській державі поняттю «Русская земля». Значення «Руська земля» як Середнє Подніпров'я розвинулося на рубежі X-XI століть і відповідало освоєній князем Володимиром Святославичем території.

Отже, немає підстав сучасній Росії претендувати на носія первісного (чи «первозваного») значення поняття «Русь», «Руська земля», оскільки до цих понять та їх означень Росія не має жодного відношення. Проте вона прагне украсти їх у нас, українців, нахабно крадучи в такий спосіб для себе ще шмат нашої історії. Ми, українці, мали б відзначати в цих роках тисячоліття своєї присутності на Афоні, а не фальсифікатори історії із так званого «русского мира». Світ той був не «русским», а «фрусским», що не є одним і тим же.

З 1381р. до 1912 р. півострів перебував у складі Турецького султанату. Незважаючи на це, монахи Афону зберігали православну культуру, православні святині (вціліло понад 10 тисяч древніх рукописів, традиції хорового співу тощо). У 1749 р. На Афоні навіть створили духовну академію «Афоніада», яка вважається центром просвітництва на Балканах.

Нині Афон входить до Греції як «Автономна чернеча держава Святої Гори Афон», яку очолює Священний Кінот, що обирається щорічно із представників всіх 20 монастирів і стількох приблизно чернечих скитів. З боку світської влади на Афоні перебуває особливий представник Грецької республіки, з боку Церкви – єпископ, що представляє Вселенського патріарха (Афон входить у склад Константинопольської Православної Церкви). Територія Афону - 335,6 кв. км, населення – біля 2230 осіб чоловічої статі. За проникнення на Афон жінок передбачена кримінальна відповідальність - 8-12 місяців позбавлення волі. До комплексу Святої гори входять грецькі, болгарські, сербські монастирі, привласнений Російською Церквою Пантелеймонів монастир.

Переказ про «русский след на Афоне» виник в 40-х роках XIX ст. у віддаку за щедрі пожертви царської сім'ї, коли на Акті Великої Лаври, датованому 1016 роком, серед 22 інших, було віднайдено підпис: «Герасим - монах, милостю Божою пресвітер та ігумен обителі Роса». У 1169 році руським монахам (так називають також інших слов'ян – болгарів та сербів) було надано у користування, як вище вже зазначалося, напівзруйнований храм, який був освячений на честь Св. Пантелеймона. Сучасний храм, який називають Руссікон (або Новий Руссік) з'явився після 1765 року. Нині пантелеймонів монастир Афону нараховує десь 50 населників.

Розпорядженням Уряду РФ від 26.12.2015 року з метою відновлення культурної і духовної спадщини «Русского на Афоне Свято-Пантелеймонова монастиря» було передбачено проведення урочистих, культурно-просвітницьких, науково-освітніх заходів у містах Афіни, Салоніках, Москві, Санкт-Петербурзі та регіонах РФ, на що виділено з федерального бюджету понад 131 млн. рублів. Виконавцями цього розпорядження є Міністерство культури, Міністерство освіти і науки, Росспівробітництво, Мінкомзв'язку, Росдрук та інші, які частину запланованих заходів фінансують також із власних бюджетів.

Про масштаб підтримки Російською державою заходів Церкви свідчить факт видання державним коштом 25-томної серії книг «Русский Афон XIX-XX веков», над яким понад чотири роки працювало кілька російських наукових інституцій.

Принагідно зауважимо, що дата тисячоліття власне української чернечої присутності на Афоні залишилася поза увагою як нашої світської влади, так і українських Церков. Цим і скористалися москалі з метою набуття для себе ще одного аргументу на користь концепції «русского мира».

Для виправдання власних зазіхань на православну спадщину Афону російська сторона подає в публікаціях підконтрольних їй ЗМІ відірвані від історичного тла факти та цифри. Так, начебто до 1912 року на Святій горі перебувало понад 5000 російських монахів, яким, окрім Свято-Пантелеймонівського монастиря, належали також 6 скитів, 82 келії, 187 калав (окремі будинки з домовим храмом для проживання 3-6 монахів) і на їх утримання російський уряд щорічно надавав до 100 тисяч рублів золотом. На ту ж дату греків на Афоні було не більше 3900. І лише в часи «холодної війни» Європи проти Росії Афон став переважно грецьким. Нині зміцненню «русских традицій» нібито перешкоджають країни Євросоюзу, які фінансують всі монастирі, окрім Руссікона, вимагаючи відкриття Афону для відвідування позаконфесійними туристами та жінками.

Така активність російської сторони щодо Афону викликала занепокоєння губернатора Афону Арістоса Касміроглу (офіційний представник МЗС Греції), який вважає такі публікації тенденційними, приводячи інші загальновідомі факти. Так, винуватцем зменшення чисельності російських ченців на початку XX століття є тодішній царський уряд. Саме російськими військовими, «з метою подолання бунту еретиків-ім'яславців», у 1913 році близько тисячі монахів (із 1700 за тодішнім переписом) було примусово вивезено до міста Одеси. З початком Першої світової війни в 1914-1915 р.р. у російську армію було мобілізовано 90 ченців, що викликало погolos в Греції: «на Афон царських уряд засилає шпигунів і солдатів, оскільки в планах Російської імперії є анексія Греції та її розподіл між сусідніми слов'янськими державами».

Незважаючи на такі дискусії, російська сторона наполягала на участі в урочистостях на Афоні 18-20 травня п.р., які очолюватиме Московський патріарх Кирил, президента РФ В.Путіна. За російські кошти було відремонтовано дорогу від Свято-Пантелеймонівського монастиря до столиці півострова м. Кар'есу та будинок для відпочинку високого гостя. Однак, Священний Кінот, незважаючи на тиск уряду Греції, відмовився приймати його як офіційну особу і готовий допустити на територію Афону лише в статусі паломника. Виключення з правил могло б викликати осуд з боку світового православ'я, що є небажаним для РПЦ в період підготовки до Всеправославного собору (червень п.р.), на якому російська сторона очікує посилення власних позицій в православному світі.

Адміністрацією Президента РФ було анонсовано офіційний візит В.Путіна до Греції в рамках «перехресного року культури Росії та Греції», в ході якого передбачена ще одна двохденна поїздка на Афон та завершення урочистостей з нагоди 1000-літньої російської присутності тут. Анонсувався на жовтень, а відбувся з невідомих причин чомусь у червні.

Для підготовки зазначених заходів та з метою посилення російського впливу, було значно збільшено штат Генконсульства Росії в Салоніках (виступає посередником в здійсненні організованого паломництва на Афон) та створено у 2009 році Російського центру фонду «Русский мир».

Варто відзначити, що в російських «дослідженнях» свідомо ігнорується «український слід» на Афоні, зокрема факт заснування першого руського монастиря вихідцями з Київської Русі часів князя Володимиром, чи постриг на Афоні, значно раніше до дати, що відзначається, засновника Києво-Печерської Лаври пр. Антонія (до 1013 року) і підмінюється поняттям «руський», що в їх розумінні - синонімічно «російський». У XVII-XIX століттях на Афоні існував суто український Іллінський козацький скит, у формулярах монахів деяких інших монастирів поряд з іменами та прізвищами стояло слово «козак». Навіть у наш час, у Свято-Пантелеймонівському монастирі більша частина ченців, як і його ігумен священноархімандрит Єремія, що несе послух на Афоні понад 30 років, українського походження.

На Афоні в різні роки перебували знані українські ченці - Платон Величковський та Іван Вишенський. Відомий чернець-полеміст. Величковський в 1741 році прийняв чернечий постриг в Києво-Печерській Лаврі саме з іменем Платон. З 1746 року він майже 17 років жив на Афоні і заснував там скит св. Іллі-пророка. Скит був під протекторатом Коша Запорізької Січі. Повернувшись з Афону, Величковський у різний спосіб продовжував підтримувати зв'язки із Кошем Запорізької Січі. Займався перекладом і переписуванням пам'яток патристики та філософії, організував в Лаврі друкарню. Вчення Величковського знайшло своїх послідовників в Росії, зокрема старців Оптиної пустині.

В 70-х роках (за іншими інформаціями в 90-х) ХУІ століття поселився на Афоні відомий чернець-полеміст Іван Вишенський. Під впливом афонської аскетичної практики і самоосвіти він формується як ортодокс старого руського благочестя, виразник православного консерватизму, вбачаючи саме на цьому шляху вихід із тієї кризи, в якій знаходилася тогочасна Україна. Вишенський помер на Афоні в 1606 році.

Характерно, що серед 140 пунктів Програми наукових та культурно-просвітницьких заходів, присвячених 1000-літтю російської присутності на Афоні, затвердженій Синодом РПЦ 13 липня 2015р., у яких задіяні всі єпархії та духовні навчальні заклади РПЦ, не заплановано жодного, який пройде в Українській Православній Церкві. Зазначене, ймовірно, погоджене з керівництвом УПЦ, оскільки навіть презентація 25-томного видання «Русский Афон XIX-XX веков» 24 лютого п.р. в Києво-Печерській лаврі пройшла непоміченою, лише за участі представників паломницьких служб єпархій, на відміну від гучних урочистостей у Санкт-Петербурзі, Москві та Салоніках з нагоди виходу у світ названого багатотомника.

Відтак, 1000 років тому існувала Київська Русь і саме вихідці з Київської держави приєднувалися до чернечого поселення на Афоні. Тому говорити про відзначення 1000-ліття присутності саме російського чернецтва на Афоні є некоректним, провокаційним і необґрунтованим.

Поруч з цим Вселенський Патріархат та Священний Кіног демонструють несприйняття нав'язуваної Москвою ідеї «російського чернецтва» та «російського Афону», оскільки вважають, що мова може йти лише про окремих монахів в Афонському чернецтві та грецькому Афоні, а не про якусь масовку, навіть кількісне домінування «руських».

Стаття є інформативним матеріалом, який підготовлений співробітниками Відділення релігієзнавства на прохання МЗС України від 20 квітня 2016 року